

svoje snažno obuhvatne organizacije i gvozdene discipline koja otuda slijedi, putem zahtjeva za uključivanje cjelokupne ličnosti, razdire postvarene koprene koje u građanskom društvu obavijaju svijest pojedinaca. To što je ovo dugotrajan proces, što tek stojimo na njegovom početku, ne smije i ne može da nas spriječi u tome da težimo da se princip koji se ovdje javlja, približavajuće »carstvo slobode« spozna u danas najvećoj mogućoj jasnoći kao zahtjev upućen klasno-svjesnom radniku. Baš zato što nastanak komunističke partije može biti samo svjesno učinjeno djelo klasno-svjesnih radnika, ovdje je svaki korak u pravcu tačne spoznaje istovremeno i korak ususret ostvarenju carstva slobode.

(S njemačkog preveo Ljubomir Tadić)

FILOZOFSKE IDEJE MLADOG GÖRGY LUKACSA O KLASNOJ SVIJESTI I KOMUNISTIČKOJ PARTIJI

Mađarski mislilac Görgy Lukács poznat je našoj kulturnoj javnosti najviše po svojim estetičkim studijama, manje (s izuzetkom knjige »Mladi Hegel«) po općim filozofskim pogledima, a veoma malo po svojim političkim idejama. Predstava o Lukácsu kao estetičaru nije pogrešna, iako izbor njegovih prijevoda na naš jezik nije bio uvijek najsretniji. Počevši od 1908. godine kada se na mađarskom pojavilo njegovo opsežno djelo »Razvitak moderne drame«, Görgy Lukács je pretežni dio svog velikog opusa posvetio problemima umjetnosti.

Ako bismo htjeli ukratko rezimirati suštinu Lukácsve filozofije, mogli bismo reći da se ona svodi na kritiku objektivizma i afirmaciju subjektivnosti u historiji. Lukácsev pristup marksizmu i komunističkoj revoluciji proističe, s jedne strane, iz njegove teorijsko-filozofske kulture, temeljitog poznavanja i razumijevanja svih vodećih idejnih struja onog vremena (koje ocjenjuje ne samo kao krizu buržoaskog svjetskog poretka, već i kao ideološku krizu proletarijata), a s druge strane, iz nade da je revolucionarni proletarijat jedina snaga koja može čovječanstvo izvesti iz te krize na put historijskog napretka.

Velika filozofska pitanja koja Lukács postavlja sebi u duhu njemačke filozofske tradicije jesu:

šta je historija?

koji su njeni pokretači i njeni predvodnici i

kako se ljudski napredak može pojmiti?

Lukács, dakle, odlučno insistira na kategorijama Hegelove filozofije kao konstitutivnom elementu historijskog (dijalektičkog) materijalizma. Već u predgovoru »Historiji i klasnoj svijesti« on ističe da je samospoznaja stvarnosti bitna tačka vezivanja Marxa s Hegelom, naročito ukoliko Hegel povezuje stvarnost sa zbivanjem, historijom. Lukács izričito upućuje na utjecaj Hegelove »Logike« na historijski materijalizam, a naročito podvlači da je Marx usvojio Hegelovu razliku između egzistencije i stvarnosti. Kao naročitu Hegelovu zaslugu za razvoj marksističke dijalektike Lukács ističe misao o »svjetskom duhu« (Weltgeist) kao jedinstvenom subjekt-objektu, kao jedinstvu svijesti i predmeta. Po Hegelu istina znači cjelinu, biti u stvarima, ne odnositi se prema predmetima kao prema nečemu tuđem. Historija nije samo prošlost, već i sadašnjost i budućnost. Sadašnjost upravo treba shvatiti kao postanak u kome sami učestvujemo da bi bila naša, moja sadašnjost. Istina nije, ona postaje.

Njemačka klasična filozofija je, smatra Lukács, otkrila suštinu ovih pojava, postavila probleme, ali ih nije uspjela riješiti. Historijski materijalizam počinje tamo gdje je ona stala, a stala je s Hegelom. Jer tačka vezivanja s Hegelovom filozofijom kao samospoznajom stvarnosti istovremeno je i tačka razilaženja marksizma s hegelijanstvom. Lukács ispravno smatra da Hegel nije izvršio svoj postavljeni zadatak jer nije zbilja pre-

vladao dualizam subjekta i objekta, bivstva i mišljenja. U odlučnoj tački on nije prevazišao Kanta i Fichtea koje je inače s pravom kritizirao te se sunovratio u filozofiju refleksije i pozitivizam. Historijski materijalizam zato znači nastavak i daljnji razvitak ne svake već klasične, tačnije Hegelove filozofije. Klasična filozofija je zadržala mišljenje u granicama obične refleksije o datoj stvarnosti, u granicama kontemplacije. Time je očuvan tradicionalni dualizam bivstva i mišljenja, subjekta i objekta, teorije i prakse. Premda je još Fichte postavio zahtjev za praksom (ideja »Tat-handlung«), on je proveden samo u sferi etike i to čisto formalno i besadržajno, kao regulativna ideja, trebanije, »beskonačni progres«. Velika ideja o principu kreacije, stvaranja, koju je još Kant izrazio, zakazala je u trenutku sudara s datošću, kada je iz tog principa trebalo da se stvori prvi konkretni sadržaj. A upravo suština prakse, tj. slobode u smislu klasične filozofije, pokazuje se u ukidanju ravnodušnosti forme prema sadržaju.

Kod Kantovih epigona subjekt spoznaje sve se energičnije rastavlja od čovjeka, čisti se od svega antropomorfno⁸ i preobraća u čisto formalni, transcendentalni subjekt, subjekt logike. Hegelov identični subjekt—objekt (Weltgeist), koji je trebalo da bude subjekt historije dobio je u obliku »narodnog duha« mitološki izraz. Ali, po Lukácsu, buržoasko društvo i imanteno značenje njegovih pojmova predstavljaju polaznu tačku metode preobražaja društva: »pogrešno« i jednostrano u buržoaskom shvaćanju historije predstavlja nužni moment u metodičkoj izgradnji spoznaje društva. Za historiju i samospoznaju stvarnosti na kojoj Lukács insistira mora se naći jedan konkretni subjekt koji objedinjuje teoriju i praksu. To je proletarijat čiji je zadatak da vrati izublienu cjelinu. Oslanjajući se na Marxove teze Feuerbacha Lukács neće da vrši puku zamjenu idealizma materijalizmom (kao što su činili i čine svi vulgarni marksisti) već nastoji da shvati proletarijat kao subjekt historijskog procesa i (što je već problem za sebe) kao konkretiziran Hegelov svjetski duh. Klasna borba je izraz dijalektičke nužnosti, a proletarijat onaj dijalektički negativitet, agens, koji stoji na čelu historijskog procesa i samim tim predstavlja nosioca društvenog napretka u modernom društvu. On je u početku samo objekt, a njegova svijest je samo »samosvijest robe«, ali i tada je praktična jer se u svakoj robi otkriva odnos među ljudima kao faktor razvitka društva. Proleterska klasna svijest nije svijest o jednom protustavljenom predmetu već samosvijest predmeta. Lukács se analize fenomena postvarenja u kome mrtvi rad vlada živim radom, proizvod proizvođačem, nisu samo oslonjene na Marxa već i na Maxa Webera je u duhu Marxa. On racionalizaciju kao kategoriju Weberove sociologije povezuje logično i spretno s Marxovom teorijom postvarenja u građanskom društvu.* Iz fenomena racionalizacije koja svaki radni i životni proces razlaže na njegove elemente rađa se fetišizam empirijskih činjenica, matematizacija društvenih odnosa i mehaničko prenošenje prirodnih zakona na društvo. Otuda potječe svaki fatalizam i objektivizam, a čovjek se svodi na pukog promatrača zbivanja izvan njega i osuđuje na pasivnost. Zato se Lukács zalaže za kategoriju totaliteta koju smatra »nosiocem revolucionarnog principa u nauci«. Dok prirodne nauke u svom materijalu ne trpe nikakve protivrječnosti, za društvenu stvarnost ove su protivrječnosti neodvojiva suština nje same, a samim tim i dijalektičke nauke. Kategorija totaliteta ukazuje samo na realne tendencije društvenog procesa koje su pozvane da u stvarnosti, u razvitku društva ukinu te protivrječnosti. Dok je za buržoasku misao karakteristično ostajanje pri neposrednosti, za klasnu svijest proletarijata karakteristično je dijalektičko posredovanje, koje neumoljivo zahtijeva sadašnjost kao problem historije.

Ali prirodne nauke nisu samo ideal buržoaskog mišljenja već i svakog revizionizma i oportunistička koji su zarobljeni buržoaske ideologije i teorijski izraz ideološke krize proletarijata. Oportunistička politika upravo se zasniva na sitnim, neposrednim interesima čime se gubi veza sa cjelinom i principima. Ona u stvari nastaje iz odvajanja politike i privrede, krajnjeg cilja i neposrednih interesa. Oportunizam polazi od posljedica a ne od uzroka, od dijelova a ne od cjeline, od simptoma, a ne od same stvari. On mijša psihološko, mogli bismo reći empirijsko stanje svijesti proletarijata s njegovom klasnom svijesću. U radu »Intelektualci i problem inte-

* Poseban je problem da li i koliko Lukács stvarno uviđa Marxovo razlikovanje između opredmećenja u postvarenju (otuđenja). Jer za Marxa postvarenost je buržoaski otuđena forma opredmećenja u procesu proizvodnje, tj. u onom trenutku kada proizvodnja postaje sama sebi cilj.

lektualnog rukovođenja» Lukács je već istakao da klasna svijest proletarijata izražava samo vezu neposrednih interesa proletarijata sa zakonitostima društvenog napretka. Ali da bi društvo došlo do svoje samosvijesti, potrebno je učiniti još jedan korak do samosvijesti proleterske klasne svijesti koja u napretku traži sebe i čiji je organizacioni oblik komunistička partija.

Lukácsovo učenje o partiji sadržano je pretežno u posljednjem ogledu »Istorije i klasne svijesti« koji se ovdje objavljuje kao dokument o vremenu kada se ideja kompartije prvi put pokazivala u svom istinski revolucionarnom činu. Ovaj ogled pisan je 1922. godine, poslije Lenjinovog spisa »Dječja bolest ljevičarstva u komunizmu«, prvih kongresa Kominterne i znamenite diskusije o sindikatima. On je sav prožet nastojanjem da se organizaciono pitanje uzdigne na najviši teorijski nivo kao simbol dijalektičkog principa povezanosti teorije i prakse, ideje i realnosti. Zato je partija, po Lukácsu, posrednik između teorije i prakse, konkretni princip posredovanja između čovjeka i historije. Ona je ona velika zajednička vodilja koja izražava opće interese cijelog proletarijata i koja se ostvaruje samosvjesnom disciplinom (kao jedinstvom slobode i solidarnosti) i unošenjem cjelokupne ličnosti svakog člana u njenu akciju i borbu. Ona je »prvi svjetsni korak u susret carstvu slobode«, nosilac etike u klasnoj borbi proletarijata. Na taj način, Lukács filozofski interpretira stavove Rose Luxemburg i Lenjina o organizacionom pitanju, ali ostaje na Lenjinovoj strani u sporu s Rosom Luxemburg kojoj zamjera što nije uspjela razviti svoje prvobitne ispravne poglede o organizaciji i što je ostala na tzv. »organskom« shvaćanju partije. Otvoreno ostaje, međutim, pitanje da je, u nekim aspektima Lukácsseva interpretacija Lenjina bila data u Hegelovom a ne u Marxovom duhu. Izgleda da je Lukács shvatio partiju — na apstraktan način — kao neku vrstu čuvara trezora historijskog materijalizma, a klasnu samosvijest kao zamjenu za dijalektičku nauku, i kao nosioca »apsolutnog znanja«. Daljnja, važna primjedba koja se Lukácsu može uputiti je njegovo shvaćanje individualne slobode kao buržoaske kategorije, ili, tačnije izvjesno nekritično miješanje egoizma s individualnošću. Lukácsu se također može zamjeriti što je sveobuhvatni pojam ljudske prakse (možda pod uticajem historijskog trenutka) u mnogo čemu reducirao na političku praksu itd.

Uspriko svemu način na koji je njegovo djelo tako reći sinhronizirano odbačeno u radničkom pokretu i od Kominterne i od socijaldemokrata (zajedno s pokušajima Karla Korsch, Fogarasija i Révaia) pokazao je, na žalost isuviše jasno, da sljedbenici Marxa i Lenjina nisu imali mnogo smisla za dijalektiku, te se na taj način Lukácsseva prognoza o ideološkoj krizi proletarijata potpuno ispunila. Jer, iako se Lukács odrekao ovog svog djela (isuviše striktno shvaćanje discipline?) problemi koje je on postavio ostali su do danas živi i vrše, kako je rekao prevodilac francuskog izdanja, i danas »podzemni utjecaj«. Jer, ako i nije riješio mnoge probleme Lukács ih je postavio na jednu duhovnu visinu kakvoj, naročito u uslovima sadašnje krize, treba da stremi svaki iskreni marksist i komunist.

Lj. T.